

DAUGISKAITOS ĮNAGININKO KILMĖS PRIEVEIKSMŲ SEMANTIKOS BRUOŽAI

K. ULVYDAS

Iš visų daugiskaitos linksnų daugiausia vardažodiniųrieveiksmių turime įnagininko kilmės. Tatai visų pirma paaiškinama savotiška įnagininko padėtimi kitų linksnų tarpe.

Įnagininkas pasižymi dideliu reikšmių turtingumu ir įvairumu. J. Jablonskis savo „Linksnuose ir prielinksniuose“, visiškai nepretenduodamas į išsamų įnagininko funkcijų nagrinėjimą, o tik norėdamas parodyti pačius svarbiuosius įnagininko vartosenos atvejus dabartinėje lietuvių kalboje, yra iškėlęs ir gausiai, ypač liaudies šnekamosios kalbos faktais, pailiustravęs bent 10 įnagininko reikšmių (eventualiai šio linksnio rūšių), būtent: įnagio, kelio, laiko (arba meto), priežasties, būdo, skirtumo (skirtito), nederinamojo pažyminio, tarinio (paskirstyto trimis porūšiais: a) su veiksmažodžiais *laikyti, versti, pavirsti, išvirsti, tapti, rinkti, skirti* ir kitais panašios reikšmės, b) su jungtim, išreikšta įvairiomis veiksmažodžio būti lytimis, ir c) palyginimui, vaizdai, pavidalui, rezultatui reikšti), atžvilgio (arba nusakomasis), draugės¹. E. Frenkelis, remdamasis daugiau raštų (ypač senųjų), o ne liaudies šnekamąja kalba ir laikydamasis indoeuropiečių kalbų lyginamosios-istorinės gramatikos sudarytosios abstrakčios linksnų schemos, sumini nepalyginamai daugiau įnagininko reikšmių ir vartosenos atvejų². Tačiau reikia pastebėti, jog nė vienas minėtųjų autorių neduoda įnagininko reikšmių ir vartosenos atvejų pilnutinio vaizdo: pirmasis todėl, kad beveik išimtinai remiasi dabartinės (daugiausia liaudies šnekamosios) kalbos faktais, antrasis todėl, kad kaip tik nepakankamai pasinaudoja dabartinės bendratautinės kalbos duomenimis, ribodamasis daugiausia senaisiais raštais. Visą įnagininko reikšmių ir jo vartosenos įvairybę galėtų atskleisti tikrai speciali studija, paremta tiek liaudies šnekamosios, tiek raštų (senųjų ir naujųjų, o ypač grožinės literatūros kūrinių) kalbos medžiaga. Tik tokia studija galėtų parodyti, kad įnagininkas šalia kitų linksnų yra stipriai išsisknijęs linksniavimo sistemoje, labai plačiai

¹ Žr. Rygiškių Jonas, Linksniai ir prielinksniai, Kaunas, 1928, p. 78—95.

² Žr. E. Fraenkel, Syntax der litauischen Kasus, „Tauta ir žodis“, Kaunas, 1928, p. 102—144.

ir įvairiai vartojamas ir nerodo jokių silpnumo žymių, palyginus su kitais linksniais.

Jei vienaskaitos ir daugiskaitos įnagininkas yra davęs ir tebeduoda neprielinksniniųrieveiksmių daugiau, nei kiti linksniai, tai tatau pareina ne nuo įnagininko silpnumo, kaip kad kartais yra manoma, o nuo pačios jo reikšmės ir vartosenos, nuo jo glaudaus santykio surieveiksmiais. Savo reikšme ir funkcijomisrieveiksmiai glaudžiausiai yra susiję su tokiais vardažodžių linksniais, su tokiomis tų linksnų reikšmėmis ir vartosenos atvejais, kuriais reiškiami įvairūs aplinkybiniai santykiai. O labiausiai į aplinkybinių santykių reikimą yra linkęs įnagininkas su įvairiomis savo reikšmėmis ir vartosenos atvejais. Todėl nenuostabu, kad įnagininkas yra buvęs ir tebelieka svarbiausias šaltinis neprielinksniniamsrieveiksmiams sudaryti. Joks kitas linksnis savo reikšme ir funkcija nėra taip glaudžiai susijęs surieveiksmiais, kaip įnagininkas. Imkime, pavyzdžiui, daiktavardį. Jo vardininkas su ryškia nominatyvine reikšme ir funkcija, o taip pat kiti linksniai, kaip, sakysime, kilmininkas, vartojamas prie vardažodžių, ar galininkas ir kilmininkas, reiškiantys tiesioginę objekto priklausomybę nuo veiksmazodžiu pasakomo veiksmo, ar pagaliau naudininkas, žymintis netiesioginį veiksmazodžio poveikį objektui, krypimą į objektą, — nerodo ryškios tendencijosrieveiksmėti.

Savotišką rusų kalbos įnagininko padėtį kitų linksnų tarpe su nepaprastu ryškumu yra apibūdinęs akad. A. A. Šachmatovas: „Apskritai, įnagininkinis papildinys, išskyrus negausias išimtis, reiškia ne priklausomą nuo veiksmazodžio vaizdinį, ne objektą, savimi patiriantį veiksmazodinio požymio veikimą, įtaką, o, priešingai, vaizdinį, padedantį šiam požymiui išsiplėtoti, pakeičiantį arba nulemiantį jo pasireikimą; čia yra esminis įnagininko linksnio skirtumas nuo kilmininko, galininko ir naudininko“³. Ši A. A. Šachmatovo pastaba, rodanti esminį įnagininkinio papildinio skirtumą nuo kilmininkinių, galininkinių ir naudininkinių papildinių, yra būdinga ir lietuvių kalbai, kur įnagininku išreikštas papildinys taip pat dažnai ne tiek pats patiria jį valdančiojo veiksmazodžio poveikį, kiek padeda išryškėti veiksmazodiniam požymiui.

Tačiau ir įnagininko linksnis ne visomis savo funkcijomis vienodai yra linkęsrieveiksmėti. Pagal santykį surieveiksmiais įnagininko reikšmes bei funkcijas galima paskirstyti trimis būriais: a) sakinio aplinkybių (būdo su papildomomis vaizdo, pavidalo, kiekio, palyginimo reikšmėmis, vietos-erdvės, kelio, laiko, priežasties, tikslo); b) tarinio (arba, tiksliau sakant, vardinės tarinio dalies); c) nederinamojo pažyminio ir papildinio (įnagio, skirtumo, atžvilgio, arba nusakomasis, draugės, turinio) įnagininkai.

Daugiskaitos įnagininkiniųrieveiksmių daugiausia turime tokių, kurie susiję su pirmojo čia minėto būrio įnagininkais, ypač su būdo įnagininku. Ši aplinkybė pareina, be abejo, nuo to, kad būdo įnagininkas yra

³ А. А. Шахматов, Синтаксис русского языка, издание 2-ое, Ленинград, 1941, р. 340.

artimiausias adverbialinei reikšmei. Jam būdingas kilmės įvairiopumas; į jį suteka įvairūs įnagininkai, išlaikydami kartais ryškesnius, kartais labai nežymius pirmykštės reikšmės atspalvius. Todėl neatsitiktinė pasirodo ši J. Jablonskio pastaba: „Būdo įn-ko vartojimas ir reikšmė, visas jo skirtumas, dažnai sunku esti ir išskirti tiksliai iš kitų įn-kų tarpo“⁴. Jo išskyrimą iš kitų įnagininkų tarpo sunkina dar ir toji aplinkybė, kad, pavyzdžiui, daiktavardžio būdo įnagininkas, atsakydamas į klausimus kaip? kuriuo būdu? ir šiaip ar taip žymėdamas, kaip kas atsitinka, darosi, kartu dažnai netenka tam tikru (kad ir nežymiu) laipsniu savo substancionalumo, plg. tokias lytis, kaip *pakaitomis* (su kuo eiti), *būriais* (lakstyti), *eilėmis* (stovėti), *krūvomis* (krauti), *gaujoms* (susibėgti), *kūliais* (virsti), *kelmais kelmais* (želti), *želmenais* (išplūsti), *pakopomis* (kirpti plaukus), *lašais* (varvėti), *būreliukais*, *gūšiais* (lyti), *lapais* (lapoti), *šakoms* (šakoti), *žaroms* (garuoti, t. y. lėkti), *perkūnais*, *velniais* (keikti), *ašaromis* (prapliupti, paplūsti) ir t. t.

Įdomu tai, kad būdo įnagininko reikalui vartojami būdvardžiai dažnai dar didesniu laipsniu, negu daiktavardžiai, atitrūksta nuo savo pirmykštės kategorijos ir visiškai pereina į prieveiksmį, pvz.: *baltomis*, *skersomis*, *šnairomis*, *žnairomis* ir t. t. (žiūrėti), *tuščiais*, *tuščiomis* (važiuoti), plg. dar įvardžiuotines formas: *geruoju*, *piktuoju*, *bloguoju*, *doruoju* ir kt. Išimties nesudaro ir kitų kalbos dalių (pavyzdžiui, skaitvardžio) įnagininkai, jei tik savo reikšme kiek priartėja prie būdo įnagininko, plg.: *abejais* „abiem poromis arklių“ (važiuoti), *vienais*, *penkiais*, *šešiais* (važiuoti), *visomis keturiomis* „labai“ (veržtis) ir t. t. Ir čia justai tam tikras pagrindinės (skaitvardinės) reikšmės bluktelėjimas, nežymus jos sudrumstimas. O tai, savo ruožtu, jau yra įnagininko prieveiksmėjimo, jo stabarėjimo prielaida.

Dėl šių savo ypatybių būdo įnagininkas yra buvęs ir tebėra pagrindinis šaltinis, iš kurio kyla didžioji neprielinksninių daugiskaitos įnagininkinių prieveiksmių dalis (ypač daiktavardiniai šio tipo dariniai) tiek liaudies šnekamojoje, tiek raštų kalboje. Iš tikrųjų pats produktyviausias daugiskaitos įnagininko kilmės prieveiksmių būrys kaip tik yra tas, kuris savo reikšme glaudžiausiai susijęs su būdo įnagininku.

Kitų semantinių būrių įnagininkiniai prieveiksmai, pavyzdžiui, tie iš jų, kurie susiję su vietos-erdvės, kelio ir laiko įnagininkais, jau yra žymiai mažesnio produktyvumo. Labai negausiai teturime prieveiksmių, savo reikšme ir kilme susijusių su priežasties įnagininku, ir vos pastebimos žymės tėra daugiskaitos įnagininkinių prieveiksmių, turinčių tikslo reikšmę. Šios pastarosios reikšmės daugiskaitos įnagininkiniai prieveiksmai, galima sakyti, nė nesudaro kiek glaudesnio ir ryškesnio būrio. Jų tikslo reikšmė dažnai tėra papildomoji, šiaipjau jie linksta į kitus prieveiksmių būrius, ypač į būdo prieveiksnius. Tatai nėra atsitiktinis reiškinys: juk ir paties tikslo įnagininko, galima sakyti, kalboje neturime susiformavusio, todėl jo neskiria minėtuose darbuose nei J. Jablonskis, nei E. Frenkelis. Tikslo reikšmė įnagininkui lietuvių kalboje nebūdinga.

⁴ Rygiškių Jonas, Linksniai ir prielinksniai, Kaunas, 1928, p. 86.

Pagal santykį surieveiksmiais (tikriausakant, pagal to santykio glaudumą) tarinio įnagininką esame nukėlę į antrą vietą. Tarinio įnagininkas lietuvių kalbai yra būdingiausias iš visų baltų kalbų. Apskritai, baltų (ypač lietuvių) ir slavų (ypač lenkų, rusų ir ukrainiečių) kalbos tarinio įnagininko vartosenos intensyvumu išsiskiria iš visų indoeuropiečių kalbų. Tarinio įnagininko vartosena dažnai kalbininkų iškeliaama kaip viena būdingiausių baltų ir slavų kalbų sintaksinių bendrybių. Tačiau predikatyviškai vartojamų daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmių negausiai teturime, nes predikatyvinėrieveiksmio vartosena iš viso nėra dažnas reiškinys lietuvių kalboje.

Visiškai nelinkęrieveiksmėti nederinamojo pažyminio ir papildinių įnagininkai. Įnagininkinis nederinamasis pažyminys lietuvių kalboje paprastai reiškiamas daiktavardžiu, turinčiu dar ir savo derinamųjų ar nederinamųjų pažyminių, pvz.: *Nusipirkau peiliuką baltomis kriaunomis. Apysaką ta antrašte daug kas skaito. Keletas vaikų švarutėliais chalatais žaidė sanatorijos verandoje. Paduok man nuo lentynos tą storą knygą odos apdarais. Čia įnagininkai kriaunomis, antrašte, chalatais, apdarais negalirieveiksmėti dėl tos paprasčiausios priežasties, kad turi savo pažyminių, kurie stiprina pačią linksnio reikšmę. Tokie įnagininkai be pažyminių iš viso negali būti nė vartojami. Vadinasi, nederinamasis pažyminys, išreikštas vien daiktavardžio įnagininku, neįmanomas, tad nėra sąlygų tokiam įnagininkui ir stabarėti,rieveiksmėti. Tokiu būdu nederinamojo pažyminio daiktavardiniai įnagininkai nėra joks šaltinis įnagininkiniamsrieveiksmiams kilti. Skyrium paimtas (be pažyminių vartojamas) vardažodžio įnagininkas gali eiti nederinamojo pažyminio funkciją prie daiktavardžio (ypač veiksmažodinio ar savo reikšme su veiksmažodžiu glaudžiai susijusio) tik tada, kai jis (vardažodžio įnagininkas) perėjęs įrieveiksmį arba bent atsidūręs tarpinėje stadijoje tarp vardažodžio irrieveiksmio, pvz.: *vaiko nešiojimas gaideliais* (užsisodinus ant pečių), *kelionė pėsčiomis, darbas priešokiais, plaukimas naromis* (panirus) ir t. t. Tačiau lytys *gaideliais, pėsčiomis, priešokiais, naromis* yra sustabarėję ar ėmę stabarėti ne nederinamojo pažyminio, o kitą — šiuo atveju būdo įnagininko funkciją eidamos ir ne prie daiktavardžio, o prie veiksmažodžio vartojamos (plg.: *nešioti vaiką gaideliais, keliauti pėsčiomis, dirbti ką priešokiais, plaukti naromis*), nes ir pačiųrieveiksmių vartosena prie daiktavardžių yra labai retas reiškinys. Šiaipjau, jeigu ir vartojami nesuprieveiksmėję įnagininkai patys vieni (be savo pažyminių) prie daiktavardžių, tai ne nederinamojo pažyminio, o kitomis funkcijomis: aplinkybių ir papildinio, ir todėl jie laikytini ne nederinamojo pažyminio, o aplinkybių ir papildinio įnagininkais.*

Taip pat nelinkęrieveiksmėti ir papildinio funkcija vartojami įnagininkai. Čia įnagininką nuo stabarėjimo sulauko jo objektinė reikšmė. Ypač tvirtai laikosi savo pirmykštėje kategorijoje daiktavardiniai papildinio įnagininkai. Jeigu kitų linksniuojamų kalbos dalių (skaitvardžio, įvardžio) papildinio įnagininkai kartais ir rodo tam tikras stabarėjimoprieveiksmėjimo žymes, tai tik tais atvejais, kai papildinio reikšmė silp-

nėja, krypdama į veiksmo būdo reikšmę, pvz.: *važiuoti abejais* (abiem porom arklių), *penkiais*, *šešiais* (sc. arkliais), *savom trąšas veža* (savo jėgomis, savo arkliais).

Taigi būdo įnagininkas pasirodo ne tik kaip linksnis, į kurį suteka įvairūs kiti įnagininkai, bet ir kaip pereiginė stadija, kur lengviausiai išsidiferencijuoja aplinkybinė reikšmė ir prasideda stabarėjimo-prieveiksmėjimo procesas, kur įnagininkinis papildinys gali pereiti į aplinkybę ir pati įnagininko forma — įrieveiksmį. Todėl neatsitiktinai daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmių tarpe žymiausią vietą užima veiksmo būdorieveiksmiai — visų gausiausias šios kilmės ir darybosrieveiksmių semantinis būrys. Tatai galima paremti ir statistiniais duomenimis. Šiam darbui tiek iš raštų (daugiausia grožinės literatūros kūrinų), tiek iš liaudies šnekamosios kalbos surinkta 1016 atskirų nagrinėjamojo tiporieveiksmių lyčių. Iš jų veiksmo būdo reikšmė vartojama 713 lyčių (70%), vietos-erdvės — 145 (14%), laiko — 110 (11%), tarinio 28 (3%), kitomisrieveiksminėmis reikšmėmis (tikslų, priežasties), o taip pat dalelių, modaliųjų žodžių ir prielinksnių reikšmė — 20 (2%).

Daugiskaitos įnagininko kilmės veiksmo būdorieveiksmiai išsiskiria iš kitų šios darybosrieveiksmių semantinių būrių ne tik vartojamų lyčių gausumu, bet ir papildomų reikšmių įvairumu ir turtingumu. Pati dominuojanti veiksmo būdo reikšmė, mažiau susijusi su papildomais reikšminiais atspalviais, paprastai būdinga tik tam tikrai nedidelei šios kilmės ir darybos veiksmo būdorieveiksmių daliai — daugiausia tokioms lytims, kurios žymi abstraktesnio ir bendresnio pobūdžio aplinkybinius santykius, pvz.: *vargais negalais*, *antlaužais* (frazologiniame junginyje *širdies antlaužais* „labai nenoromis, purtantis, prisiverčiant“), *aplamais* „aplamai, apskritai“, *nenóromais* „nenoromis“, *nuodėmais* „nuo daikto, nuolat, ištisai“, *paieškais* „ieškodamas“, *paklausais* „klausinėdamas“, *pakrikšmais* „padrikai, netvarkingai“, *skaudžiais* „skaudžiai, labai, didžiai“, *aumeniais* „atmintinai“, *aklomis* „aklai“, *aplomis* „nieko nežiūrint, neskiriant, vienodai“, *bergždomis*, „senu pienu, apie karvę“, *dovanomis*, „dovanai, dykai, veltui“, *melomis* „melagingai“, *nóromis* „noriai, su noru“, *nóromis nenóromis*, *slaptomis* „slapta, slaptai“, *atsparomis* „nenoromis, atsispyrus, užsispyrus“, *atviromis* „atvirai, aiškiai, raiškiai“, *atādūromis* „tingiai, nenoriai“, *atódairomis* „atsižiūrint atgal, dairantis, tinginiaujant“, *įvadam* „viliojimu, masinimu“, *nedrąsomis* „nedrąsiai“, *nėgirdomis* „negirda, negirdint“, *nenóromis*, *nesviltomis* (<nesiviltomis) „netikėtai“, *nežiūromis* „nežiūrint, nežiūrėdamas“, *paklausomis* „klausinėjant“, *pasalomis* „iš pasalų“, *paselomis* „t. p.“, *paslaptomis* „slapta, slaptai“, *patỹkom* „patykojant, pasalomis“, *patylomis* „t. p.“, *paviršomis* „paviršutiniškai, bet kaip“, *glundžiomis* „pasalomis, tyliai“, *glūsčiomis* „vogčiomis, slapta“, *imčiomis* „į skolą, į bargą“, *jučiomis* „juntamai, kitiems žinant“, *jusčiomis* „t. p.“, *lygiomis* „lygiai, vienodai“, *mačiom* „matomai, regimai, matant, regint“, *slapčiom nemačiom* „labai slaptai“, *ūmaniom* „neapgalvotai, neapsižiūrėjus“, *vogčiomis* „slaptai“, *žiniomis* „viešai, atvirai, regimai“, *apiviršiomis* „paviršutiniškai, šiaip taip“, *atvirkščiomis* „atvirkščiai“, *aume-*

niomis „sergant, negaluoju“, *aūmoniomis* „be sąmonės, be nuomonės, apgraibomis“, *nejučiomis* „nepastebimai, savaime“, *nejusčiomis* „t. p.“, *nemačiomis* „nematant, slapta“, *nežiniomis* „nežinant, nežinodamas“, *nuotariomis* „įtariamai, įtartinai“, *paslapčiomis* „slaptai“, *paviršiūm* „nerūpestingai, paviršutiniškai“, *slaptėmis* „slaptai“, *ūmonėm* „neapgalvotai, neapsižiūrėjus“, *aūmonėmis* „be sąmonės, be nuomonės, apgraibomis“, *paviršiumis* „paviršutiniškai“, *aūmenimis* „neapgalvotai, neapsižiūrėjus“ ir t. t.

Šiaipjau dažniausiais atvejais kalbamojo tipo prieveiksmai pasižymi dideliu ekspresyvumu ir vaizdingumu. Reikšdami veiksmo būdą, jie paprastai tą veiksmą palydi ir statiniu ar dinaminio vaizdu, kartais nuspalvina jį palyginimu, ir tuo būdu pati veiksmo aplinkybė iškyla tarsi regima, tiesiog akimis suvokiama. Nors šiuos prieveiksnius pagal bendrąją klausimą *kaip?* (*kuriuo būdu?*) priskiriame veiksmo būdo prieveiksnių būriui, tačiau iš tikrųjų jais dažnai ne tiek pats abstraktus veiksmo būdas žymimas, kiek konkreti veiksmo pasireiškimo forma nusakoma. Daugelis šių prieveiksnių savo šaknimis, o kartu ir leksikine reikšme, yra susiję su veiksmazodžiais, todėl sakinyje, šliedamiesi prie pagrindinį veiksmą rodančio veiksmazodžio, jie dažnai sukelia ir šalutinio veiksmo vaizdinį ir eina savotiškais atitinkamos šaknies dalyvių, padalyvių ar pusdalyvių sinonimais. Kai kurių nagrinėjamojo tipo prieveiksnių reikšmė nepaprastai kondensuota: čia dažnai šalia įprastinės veiksmo būdo reikšmės susiduriame kartu ir su statinio ar dinaminio vaizdo, su konkrečios veiksmo pasireiškimo formos, o taip pat su šalutinio veiksmo reikšmėmis. Ypač tas reikšmės kondensuotumas būdingas šnekamojoje liaudies kalboje pasitaikantiems dvikamieniams dariniams, kurių antrieji dėmenys savo šaknimis susiję su veiksmazodžiais. Šie prieveiksmai pačios kalbos kūrėjos — liaudies sukurti su tokiu nuostabiu taiklumu ir pasižymi tokia ekspresija, kad, norėdami sinonimiškai nusakyti jais reiškiamus aplinkybinius santykius, dažnai turėtume griebtis aprašomojo būdo ir tai, (kas prieveiksmine konstrukcija pasakoma sintetiškai ir kondensuotai viena lytimi, tegalėtume išreikšti žodžių junginiu ar ištisa fraze.

Čia iškeltąjo tipo prieveiksnius tiksliausia būtų pavadinti vaizdiniais veiksmo būdo prieveiksmais. Kad toks pavadinimas geriausiai atskleidžia jų semantinę prigimtį, rodo patys pavyzdžiai: *almaīs* „galvatrūkčiais, būriu, sriautu“ (plg.: *Visi vaikai nualmėjo* (būriu nubėgo) *lapės pažiūrėti*), *piestais* „piestu, ant užpakalinių kojų“, *plėšais* „veržiantis plėšiantis, verždamasis plėšdamasis“ (plg. čia hibridines daiktavardines-prieveiksmines artimos reikšmės lytis: *pliupsais* „visu būriu“, *rumulais* „strūkliu, sriautu, srove“, *uđduraīs* „sūkuriais, verpetais“, *ūrmais* „visu būriu, galvotrūkčiais“, *urmulais* „srove, sriautu, šniokšdamas putodamas“, *ūrstais* „sūkuriais“, *ūrtais* (< le. hurtem, ru. ryprom) „krūvomis, gabanomis; labai smarkiai, sparčiai, greitai“ ir kt.), *apglobais* „apglobus, apglobdamas, keliais eidamas“, *apgrabaīs* „apgraibomis, bet kaip, greitai“, *apgraibaīs* „t. p.“, *apgraiBSTais* „apčiupomis, graibantis, graibydamasis“, *apgramaīs* „paviršutiniškai“, *apgrobaīs* „t. p.“, *apkandaīs* „lyg dantyse

įsikandus", *apžarga*is „aplamai, paviršutiniškai", *apigrabais* „apgrai-
 bomis", *apyčiupais* „apčiupomis, apyičupai, maždaug, apytikriai", *atrop-*
lais „roplo mis, rėplo mis", *atsiūba*is „siūbuojant", *atžvilga*is „žvilgčiojant
 atgal, atsisukant, pasižiūrint", *įbruka*is „grūdžiantis, veržiantis", *išplas-*
tais „išplėtus sparnus, skvernus; smarkiai", *išsprogtai*s (išlipo, išvirto
 akys iš nuostabos), *išvirtai*s „kūlio verčiantis", *paglemža*is „grobte, stvert-
 te", *palaipai*s „plavenant, pliupčiojant (apie žvakės liepsną)", *paplazda*is
 „paplasta", *pasigava*is „pagaudomis, vieną po kito", *pralinda*is, grū-
 džiantis, veržiantis, lįste lendant", *prisėda*is „pasėdint, pasilsint", *prisės-*
tais „t. p.", *proverk*smas „verkiant, pro-verksmą", *sučiaupais* „susičiaup-
 pus; vos-ne-vos", *užbloška*is (nutašiau rąstą, t. y. užbloškęs, pasižymėjęs
 su virve), *užčiaupais* „susičiaupus; vos-ne-vos", *užgroba*is „grobte, užgro-
 biant, stengiantis užgrobti", *užgula*is „užgulus, neatsitraukiant", *užguža*is
 (paaugau be motinos prie giminių, t. y. ujamą, skaudžiamą), *aukštšūka*is
 „aukštyn pasišokėjęs", *basnirtai*s „basomis įsinėrus į batus", *dvikūba*is
 (*dvikūba*is) „sukibus po du", *dvikinkais* „sukinkius į vežimą porą arklių",
*dvilypa*is „dviem sėdint ant vieno arklio, dvisėda", *dvisėda*is, „t. p.",
kaktomušais „kaktotikiu, susiduriant kaktomis", *kūlvirstais* „galvotrūk-
 čiais", *vienvarais* „be perstogės (varinėjęs)", *žemėvilka*is „velkant žeme
 (ištirpus sniegui)", *gaidėliais* (nešioti vaiką, t. y. užsisodinus ant pečių),
kromėliais „užsidėjęs ant nugaros", *trinkuliais* „galvotrūkčiais", *tuščia*is
 „dykom, be nieko", *atšūkiai*s „labai greitai, šokinėjęs", *atžvilgiai*s „atgal
 atsižiūrint", *paklupdžia*is „labai veržliai, klumpant ir vėl keliantis (apie
 ėjimą, bėgimą...)", *pasklindžia*is „paskliundromis, slystant į šoną (papas-
 tai apie važiavimą rogėmis)", *pašliūkščiai*s „slidinėjęs", *aukštšūka*is
 „aukštyn pasišokėjęs", *dūtkūliais* „kūliais, strimagalviais, per galvą",
dūdkūliais „kūliavirščiais", *dūdkūliais* „t. p.", *dūtkūliais* „t. p.", *dūtkūliais*
 „t. p.", *dvikūba*is „dviem sėdint ant vieno arklio, dvisėda", *dvikinkais*
 „porą sukinkius", *dvikužiais* „sukibus po du, dvisėda", *dvilipiai*s „dviem
 sėdint ant vieno arklio, dvisėda", *dviračiai*s „t. p.", *galtrūkčiai*s „labai
 smarkiai, galvotrūkčiais", *galtrūkiai*s „t. p.", *galvaduriai*s „t. p.", *galvā-*
*trūkčiai*s „t. p.", *galvatrūkiai*s „t. p.", *galvatrūksčiai*s „t. p.", *galvótrūk-*
*čiai*s „t. p.", *galvótrūkiai*s „t. p.", *galvótrūksčiai*s „t. p.", *kaktomūšiai*s
 „kone susimušant kaktomis, labai arti", *krūžkryžiai*s „kryžiškai, kryžmai",
*kūliavirščiai*s „verčiantis kūlio, strimagalviais", *kūlverčiai*s „t. p.", *kūl-*
*vertiniai*s „t. p.", *skeřskryžiai*s „skersai kryžiuojant" (Batus riša skeřskry-
 žiais), *stačiagalviai*s „stačia galva", *strimgalviai*s „galvotrūkčiais", *strim-*
*galviai*s „t. p.", *šalipančiai*s (pančioti, supančioti arklius [vieno arklio de-
 šinę, kito kairę koją]), *šunraja*is (ėsti, ryti [kaip šuo]), *trim kūliai*s
 „verčiantis, vartantis", *trūkčiagalviai*s „galvotrūkčiais, strimagalviais, sta-
 čia galva", *trūkstangalviai*s „t. p.", *akėlpomis* „be nuovokos, apgrai bomis",
baltomis (sc. akimis), „žvairai, žvairomis", *basomis* „su basomis kojomis",
čiulpom „čiulpiant", *čiurkšlom*is „čiurkšle", *čiupinomis* „čiupinėjęs",
dykōm „tuščiomis, dykai, veltui, be nieko", *dribsōm* „risčia, ristele", *grį-*
žōm „grįžtant, paeinant ir vėl grįžtant", *gujōm* „pasilenkus, susitraukus,
 įsigaužus", *kreivom*is „skersomis, šnairomis", *lengvōm* „lengvai, nepakro-

vus (vežimo)", *naromis* „pasinėrus po vandeniu", *niūromis* „iš paniūrų", *repečkomis* „ropojant, repečkojant", *rėplomis* „rėplojant", *roplomis* „t. p.", *ropomis* „t. p.", *sausomis* „sausai, be nieko", *šokinomis* „šokinėjant", *žaroms* „išsisklaidžius", *žnairomis* „šnairuojant, žnairuojant, žvairuojant", *žvairomis* „t. p.", *apčiūpomis* „apsigraibinėjant; paviršutiniškai, nerūpestingai", *apčiupomis* „t. p.", *apgrabomis* „t. p.", *apgraibomis* „paviršium, nerūpestingai; šiaip taip", *apgraibstomis* „t. p.", *apgrėbomis* „apsigraibant", *apgreibomis* „paviršutiniškai" *apsisukom* „apsisukant, nuolatos", *apžabom* „leidžiant ratus iš abiejų kelio pusių, abipusiai; godžiai; paviršutiniškai, nerūpestingai", *apžargom* „apžarga, be balno", *apičiu-pom* „graibantis, čiupinėjantis, paviršutiniškai", *apigraizdom* „paskubomis", *apyčiupomis* „paviršium, paviršutiniškai", *apygraibomis* „apgraibomis, šiaip taip, paviršutiniškai", *atbulomis* „atžagariomis, užpakaliu", *atlapom* „atlapai", *atžvilgomis* „atžvilgais, atsižiūrint atgal", *atādairom* „pasižvalgant; tingiai", *išdrāikom* „nesusisagsčius, nesusitvarkius", *ištraukom* (marškinius nešioti [ant viršaus]), *išžargomis* „išžargai, išžirgai", *padālbom* „iš padalbų, iš padilbų", *padilbom* „t. p.", *pagraibomis* „apgraibomis", *pagubrom* „pasilenkus", *pagurom* „t. p.", *pagūžom* „pasi-gūžus, pasilenkus, pasikuprinus", *paklupstom* „klumpant", *pakniopstom* „galvotrūkčiais, griuvinėjant ant nosies į priekį", *pakniupstom* „t. p.", *paknópstomis* „t. p.", *panárdomis* „t. p.", *panarom* „pasinėrus po vandeniu; panarinus žemyn galvą", *paniūromis* „iš paniūrų", *paplastom* „plasnojant skvermais, sparnais pažemiu", *paplavom* „t. p.", *paplazdom* „t. p.", *pasiautom* „slystant, virstant į šoną", *paskliundromis* „t. p.", *paskliundomis* „t. p.", *paskridom* „paskrendant", *pastriúokomis* „striuoksint, pasišokėjant", *pasverdomis* „sverdint, sverdinėjant", *patarādom* „strimagalviais, galvatrūkčiais", *prakeršom* „prakeršai", *próbėgom* „prabėgant, paviršutiniškai, probėgšmais", *basnirtomis* „isinėrus basomis kojomis į batus", *dvīsėdoms* „dviem sėdint ant vieno arklio", *kūlvartomis* „kūliais verčiantis", *kūlvertomis* „t. p.", *nósiarikom* „strimagalviais, nosimi rakant žemę", *pusiáu-mirkom* „pusiau prisimerkus", *pūsmirkomis* „t. p.", *bridžiomis* „braidant", (visomis) *keturiomis* „kojomis ir rankomis, labai stengiantis, iš visų jėgų", *plačiomis* (sc. akimis) „išplėtus akis", *rangčiomis* „rangantis, raivantis", *rungčiom* „rungiantis", *tuščiomis* „dykomis, be nieko", *ugniom* „ugnimi, smarkiai", *žnairiōms* „šnairai, žnairai", *apgraibailiōm* „apgraibom", *atžiopčiomis* „išsižiojus", *abiēpusiom* „iš abiejų pusių; godžiai, visa burna", *bāsnỹčiomis* „basnirčia, basaminčia", *basnirčiomis* „t. p.", *galvatrūkčiōm* „labai greitai, smarkiai, paknopstomis", *kūlverčiom* „kūliais, kūlvertiniais", *kūlvirsčiom* „t. p.", *kepurstēm* „ropomis, keturiomis", *bāsiautēmis* „basomis (be kojinių) apsiavus", *kūlvertēmis* „kūliais, kūlvertiniais", *strimagalvēmis* „stačia galva, kūliais", *šunakimis* „šunies akimis", *kryžiumis* „kryžiskai, kryžmai", *skliundžiumis* „galvatrūkčiais", *kryžkryžiumis* „kryžiskai, kryžmai".

Reikia pastebėti, kad šalia čia duotųjų prievieksmių (ir hibridinių darinių: *pliupsais*, *rumulais*, *uldurais*, *ūrmiais*, *urmulais*, *ūrstais*, *ūrtais*...) būtų galima iškelti daugybę daugiskaitos įnagininko lyčių (*apšalaīs* [lyja,

t. y. lyja, ir viskas apšąla, apledija], *būriais* „tarpais, perdebesiais“, *gū-siais* „šoriais, tarpais“, *kūliais* „verčiantis kūlio“, *urduliais* „kunkuliuojančiai, bangomis“, *ūrtuliais* „galvotrūkčiais, labai greit“, *ūruliais* „bangomis, sūkuriais, verpetais“, *vėjais* „kaip vėjas“ ir t. t.), kurios, kad ir rodo nežymų linkimą į prieveiksmėjimą, tačiau neatskirtinos nuo daiktavardžių, nes tebeturi išlaikiusios pilnas linksniavimo paradigmas.

Jei aukščiau suminėtieji prieveiksmai, reikšdami veiksmo būdą, dažniausiai iškelia ir tam tikrą regimąją (optinį) vaizdą, tai kitiems veiksmo būdo prieveiksmais būdingas girdimasis (akustinis) vaizdas, pvz.: *pašnibždais* „pašnabžda“, *patyliūkiais* „(labai) tyliai“, *patylukais* „t. p.“, *prorėksmais* „pusiau rėkdamas, garsiai“, *patylėliais* „(labai) tyliai“, *patyliais* „tyliai“, *balsomis* „balsu, balsiai, garsiai“, *kuštomis* „pašnabžda“, *kuždomis* „t. p.“, *šnabždomis* „t. p.“, *šnibždomis* „t. p.“, *šnypštomis* „šnypščiamai“, *tylomis* „tyliai“, *paklegomis* „klegant, balsu“, *pakugždomis* „pašnabžda“, *pakuštomis* „t. p.“, *pakuždomis* „t. p.“, *pagliupom* „garsiai, balsiai“, *pastūgomis* „staugiant“, *patérškomis* „terškant“, *pašnabždomis* „pašnabžda“, *pašnibždomis* „t. p.“, *pusiaugiedom* „pusiau giedant“, *tylėmis* „tylomis“, *tylutėlėmis* „(labai) tyliai“, *tylūtėmis* „t. p.“ ir t. t.

Ir kitų veiksmo būdo prieveiksminių pati bendroji ir pagrindinė veiksmo būdo reikšmė dažnai nėra vienintelė: kartu su ja iškyla ir įvairios papildomos reikšmės, kartais nustelbiančios net veiksmo būdo reikšmę, būtent:

a) *tempo*: *zovadais* „šuoliais, zovada“, *zovedais* „t. p.“, *palengviūkiais* „palengvėle, palengva“, *pamažiūkiais* „pamažėli, pamažu“, *šūoliais* „šokuojant, šūksniais“, *apýžingsniais* „žingine“, *palengváičiais* „palengvėle, palengva“, *pamažėliais* „pamažėli, pamažu“, *greitomis* „greitai“, *skubinomis* „skubiai“, *skubomis* „skubiai“, *tekinomis* „tekinas, bėgte“, *apýtekomis* „apytekiniau“, *pabėgomis* „tarpais bėgant“, *paliuokomis* „šuoliais“, *paskubomis* „iš paskubų, skubiai, greitai“, *pastráipomis* „šuoliais“, *pašókomis* „šuoliais“, *pašokėdamas*, *pašuokomis* „t. p.“, *patekomis* „bėgomis“, *pótekomis* „beveik risčia“, *šuoliom* „šuoliais“;

b) *laiko*: *apéntais* „vėl, iš naujo“, *grįžalaís* „grįžtant, grįždamas“, *grįžulaís* „t. p.“, *priešais* „ateityje, prieš akis“, *ūpais* „kartais, tarpais“, *atminais* „kartais, atsiminus, kai kada“, *átmyniais* „t. p.“, *atvalkais* „antrąkart“, *apéntaičiais* „vėl, iš naujo“, *atótrūkčiais* „atsitraukiant nuo darbo, kai kada“, *atótrūkiais* „t. p.“, *įgeidžiaís* „retkarčiais, kai esti noras“, *įñoriais* „t. p.“, *įšokiais* „retkarčiais, priešokiais“, *inšokiais* „t. p.“, *pripulčiais* „pripuolant, prišokant, kada-ne-kada“, *priėpuoliais* „t. p.“, *priešokiais* „t. p.“, *atótrūkomis* „atsitraukiant nuo darbo, kai kada“, *įgeidóm* „retkarčiais, kai esti noras“, plg. čia dar hibridinę daiktavardinę-prieveiksminę lytį *perdebesiais* „tarpais, šorais“ (*Šiandien perdebesiais lyja*);

c) *vietos-erdvės* ar *erdvinės orientacijos*: *priešais* „priešakyje“, *priešų priešais* „t. p. (sustiprintai)“, *aplankais* „aplinkui, aplenkiant, vingiu, ratu, apskai“, *aplankstaís* „t. p.“, *aplanktais* „t. p.“, *įdūrmiais* „tučtuojau iš paskos, įkandin“, *įkantinaís* „pāskui, iš paskos, įkandin“, *pa-dūrmiais* „t. p.“, *patikimais* „tik pas patikimus, ne visur“, *pidūrmiais* „iš

paskos, įkandin", užuolankais „užuolanka, ratu, vingiu, aplinkui", gretomis „greta", apýlankomis „aplink, aplenkiant; netiesiogiai, nestaciai", pasekomis „iš paskos", grečiom „greta", ažačiomis „atšakiai, nuošaliai";

d) pakaitos: mainais „ką nors mainant", atkaitais „pakaitomis", įmainais „t. p.", pakaitais „pasikeičiant, pakaitomis", pakeitais „t. p.", pramainais „pramainiui, pasikeičiant", mainomis „mainais", apkaitomis „pasikeičiant, pakaitomis", atkaitomis „t. p.", atāmainom „mainais", atomainom „t. p.", pakaitomis „pasikeičiant, vienas antrą pakeičiant", pamainomis „t. p.";

e) tam tikros kūno ar šiaip daikto padėties (pozicijos): aukšty-naikais „ant nugaros atsigulus", aukštynais „t. p.", išguliais „gulint, gulinėjant", aukštieninkom „ant nugaros atsigulus", gulom „gulint", klūpōm „klūpint", sėdōm „sėdint", pusiausėdomis „pusiau sėdint", gulsčiomis „gulsčiai", klūpsčiomis „klūpint", kniūpsčiomis „sukniubus", stačiom „stovint, stovėdamas";

f) tam tikro būdinio prie tos pačios šaknies veiksmazodžio: atsimelžais (melžti karvę) „už pašarą, ganiavą", užpiaumais (piauti) „užpiautina", pamelžiais (melžti karvę) „už pašarą, ganiavą", bėgōm (bėgti) „bėgte", gulōm (gulėti), kepūrstom (kepurstuoti) „keturiom", ropōm (ropoti), sėdōm (sėdėti), bėgčiom (bėgti), atmilžtumis (melžti karvę) „už pašarą, ganiavą";

g) kiekio ar laipsnio: aukštaūpais „pervirš; daugiau, negu reikia", dievmeldais „labai";

h) krypties: pavandeniais „pavandeniui, kaip teka srovė", pavėjais „pavėjui, kaip vėjas pučia", grėžōm „atgaliai", atstupōm „atgal, atbulai", atatupstōm „t. p.", atgalioms „atgalio", atpakaliōm „t. p.", atatūpsčiom „atžagariomis";

ch) priežasties ar tikslo: juokais (kalbėjo), niekdėliais „mažmožiais, dėl niekų", juokōm (pasakė), tųčiomis;

i) eilės-tvarkos: pagymais „vienas po kito poromis", paporiais „iš eilės po porą", paeiliumis „paeiliui";

j) draugės: bičiuōliais „bendrai, drauge, sėbrinai", bendrōm „t. p.";

k) pertrūkio-peršokio: priešokais „prišokant, kartkarčiais", įpuoliais „ne ištisai, o tik vietomis", peršokiais „vietomis praleidžiant", pagaudomis „priešokiais", priešokomis „t. p.".

l) atskirumos ir padalos (distributyvinė): paskirmais „paskira, pasiskirdamas", daliomis „dalimis", atskiromis „atskirai", paskiromis „paskira, pasiskirdamas" ir kt.

Taigi matome, kad daugiskaitos įnagininko kilmės veiksmo būdorieveiksmiai pasižymi ne tik didžiausiu atskirų formų gausumu, bet ir reikšmių įvairumu ir turtingumu. To visiškai negalima pasakyti apie kitus tos pačios kilmėsrieveiksmių semantinius būrius (pavyzdžiui, vietos-erdvės ir laiko).

Daugiskaitos įnagininkiniams vietos-erdvėsrieveiksmiams būdingiausia tai, kad jų reikšmė yra labai apibendrinta. Iš tikrųjų jais nusakomi bendriausio pobūdžio vietos-erdvės santykiai, pvz.: aĩtimais

„arti, netoli“, *gretimais* „greta“, *šalimais* „šalia“, *netolimais* „netoli“, *priešpriešais* „priešais“, *artitelaičiais* „visai arti“, *atstuoliais* „atstu, atšakiai“, *priešpriešiais* „priešais“ ir t. t.

Šio semantinio būriorieveiksmių negausumas pareina visų pirma nuo pačios vietos-erdvės įnagininko prigimties. Kalbant apie vietos-erdvės įnagininką, būtina skirti dvi jo reikšmes, susijusias su dviem jo vartosenos atvejais: šiuo įnagininku pasakome vietą, kurioje kas yra, atsitinka, vyksta, darosi, ir vietą, kuria kieno einama, slenkama, judama. Iš tikrųjų čia turime du labai glaudžiai tarp savęs susijusius įnagininkus: ko nors buvimo vietos ir kelio. Lietuvių kalbai, kaip ir kitoms indoeuropiečių kalboms, būdingesnis yra kelio įnagininkas, vartojamas su slinkties-judėjimo veiksmažodžiais; jis veikiausiai yra ir senesnis už pirmąjį. Kelio įnagininkas, kaip teisingai pastebi J. Jablonskis⁵, yra artimas įnagių įnagininko giminietis. Taigi kelio įnagininkui būdingas, be kita ko, ir įnagio ar priemonės reikšmės atspalvis, atitolinantis šį linksnį nuorieveiksmių ir sulaukantis jį nuorieveiksmėjimo. Įnagininkas, žymintis vietą, kurioje kas yra, atsitinka, vyksta, darosi, semantiškai ir sintaksiškai yra išriedėjęs kelio įnagininko pagrindu: nesiribodamas slinkties-judėjimo veiksmažodžiais, kelio įnagininkas ilgainiui praplėtė savo funkcijas — pritapo prie kitų veiksmažodžių⁶. Tokiu būdu gavome du vienos kilmės įnagininkus. Jų kilmės bendrumas lemia jų reikšmės artimumą, o taip pat vienodą jų santykį su įnagių įnagininku ir nelinkimąrieveiksmėti. Iš čia būtent ir aiškėja, kodėl taip negausiai teturime daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmių, reiškiančių vietos-erdvės santykius.

Kalbamojo tiporieveiksmių negausumas pareina dar ir nuo to, kad vietai ir įvairiems vietos-erdvės santykiams nusakyti kalboje vartojame daugelį kitų priemonių, pavyzdžiui: įvardinius vietosrieveiksmius, visų linksniuojamųjų kalbos dalių vietininkus ir prielinksnes konstrukcijas. Jau patys vietos-erdvės įnagininkai dažnai yra ne kas kita, kaip tam tikros su vietininkais konkuruojančios paralelės, plg.: *kraštais* || *kraštuose*, *šalimis* || *šalyse*, *šonais* || *šonuose*, *pagiriais* || *pagiriuose*, *pakampiais* || *pakampiuose*, *pakraščiais* || *pakraščiuose*, *pasieniais* || *pasieniuose*, *patvoriais* || *patvuriuose*, *pakampėmis* || *pakampėse*, *pakrūmėm* || *pakrūmėse*, *palangėm* || *palangėse*, *palaukėm* || *palaukėse* ir t. t.

Pagaliau šio semantinio būriorieveiksmių negausumas aiškintinas ir tuo, kad nusakyti vietai, kurioje kas yra, atsitinka, vyksta, darosi, o taip pat vietai, kuria kieno einama, slenkama, judama, kalboje vartojame daugybę pereinamųjų lyčių, kad ir paliestų kiek adverbializacijos proceso, bet toli gražu dar neatitrūkusių nuo daiktavardžio, pvz.: *ančkeliais* „pakelemis, -ėse“, *añtdaržiais* „padaržėmis, -ėse“, *antežerėliais* „ežerėlio krantais“, *antežiais* „pievos pakraščiais prie dirvos“, *antgalviais* „viršum galvų“, *añtjūriais* „Jūros upės pakraščiais“, *añtkrančiais* „pakraščiais“, *antkraščiais* „t. p.“, *añtpamačiais* „prie pat namų pamato“, *antskardžiais* „pa-

⁵ Žr. Rygiškių Jonas, Linksniai ir prielinksniai, Kaunas, 1928, p. 79.

⁶ Plg. B. Delbruck, Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen, I Theil, Strassburg, 1893, p. 244.

skardžiais", *añtslenksčiais* „pagal slenkstį“, *añtsuoliais* „suolo (suolų) viršuje“, *añttvarčiais* „ant tvarto lubų“, *añttvoriais* „tvoros (tvorų) viršuje“ ir t. t. O ypač gausiai vartojame vietai reikšti pereiginių dgs. įnagininko lyčių su priešdėliu *pa-*: *pabaliais* „prie balų“, *pablendžiaviais* „vietose, kur priaugę blendžių (blindžių)“, *pabučiais* „prie namų (butų), apie namus (butus)“, *pabutšaliais* „t. p.“, *padaržinšaliais* *padebesiais* „erdvėje po debesimis“, *padirviais* „prie dirvos“, *paežeriais* „palei ežerą“, *pagiriais* „palei girią“, *pagrioviais* „palei griovį (griovius)“, *pakámpiais* „palei kampus“, *pakerčiais* „palei kertes“, *pakiemiais* „palei kiemą (kiemus)“, *pakluoniais* „palei kluoną (kluonus)“, *pakraščiais* „palei kraštą (kraštus)“, *pakrūmiais* „palei krūmus“, *palangiais* „palei langus“, *palankiais* „palei lanką“, *palubiais* „palei lubas“, *papečiais* „palei pečių“, *papíeviais* „pievos pakraščiais“, *paprūdžiais* „palei prūdą“, *papūdymiais* „palei (ir po) pūdymą“, *paraviais* „palei (ir po) ravus“, *pasieniais* „palei sienas“, *pastatiniais* „palei statinę tvorą (palei tvoros statinius)“, *pastogiais* „pastogėse, pastoginėse“, *pašaliais* „pakraščiais“, *pašvenčiais* „palei Šventosios upę“, *patrobiais* „palei trobas“, *patvoriais* „palei tvoras“, *paupiais* „palei upę; upės pakraščiuose“, *paviršiais* „paviršiuje“, *pažemiais* „pažemiu, pažeme“, *pajūrelėms* „jūros pakraščiais“, *pakámpėm (is)* „palei kampus“, *pakelėm* „pakelėse“, *pakiemėm* „palei kiemą (kiemus)“, *pakluonėmis* „palei kluoną (kluonus)“, *pakrūmėm* „palei krūmus“, *palangėm* „palei langus“, *palaukėm* „lauko pakraščiais“, *paliūnėm* „prie liūnų“, *pamarelėms* „palei marias“, *pastogėmis* „po stogais (prie sienos)“ ir t. t.

Daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmių tarpe, kur, kaip matėme, daugiausia yra išgalėjusi veiksmo būdo ar vaizdo reikšmė, pakankamai aiškiai išsiskiria *laiko*rieveiksmių semantinis būrys. Ir šie pastariejirieveiksmai semantiškai nėra vienyčiai.

Visų pirma čia minėtini tierieveiksmai, kuriais reiškiamo pačius bendruosius ir abstrakčiuosius *laiko* santykius, pvz.: *ankstáiniais* „anksti, labai anksti“ (plg. beveik visiškai ta pačia reikšme vartojamas sinonimines lytis: *ankstáinintais*, *ankstéiniais*, *ankstėlnais*, *ankstėrnais*, *ankstienais*, *ankstáiniais*, *ankstėinyčiais*), *galų galais* „galų gale, pagaliau“, *niekadais* „niekad, niekados“, *anañdienais* „andai, aną dieną, tada“, *dañtėliais* „dabar, dabartėlės“.

Kitiems šio semantinio būriorieveiksmiams, be pagrindinės *laiko* reikšmės, dar būdinga papildoma pertrūkio-peršokio ar net būdo reikšmė, pvz.: *kañtais* „ne nuolatos, tarpais, kada-ne-kada“ (plg. taip pat tos pačios ar visiškai artimos reikšmės sinonimus: *kartų kañtais*, *įkartais*, *prarečiais*, *prórečiais*, *kañtkarčiais*, *rėtkarčiais*, *pakartėmis*, *kañtkartėmis*, *retkartėmis*); kiti vėl, be papildomos pertrūkio-peršokio reikšmės, turi dar ir eilės reikšmę: *pamečiais* „pamečiui, kas metai; kas antri metai“, *pamėnesiais* „pamėnesiui, kas mėnesį: kas antrą mėnesį“, *pramečiais* „pramečiui, kas antri metai“.

Ir galiausiai *laiko*rieveiksmių būryje turime nemažą lyčių, reiškančių įvairius *paros* *laiko* tarpus, pvz.: *pavakarėnais* „pavakare, pavakarop“, *priebrėkšmais* „vakare, temstant“, *prietemais* „t. p.“, *apšviesiais*

„švintant; dar nesutemus“, *aptamsiais* „temstant“, *aptemiais* „t. p.“, *apbrėkšmiais* „prietema, prietamsa“, *apýdieniais* „auštant, aušrojant“, *apýryčiais* „anksti, auštant, aušrojant“, *apýšviesiais* „dar su šviesa“, *apýtam-sėliais* „tamsėjant, temstant“, *apýtamsiais* „t. p.“, *apýūšriais* „auštant“, *paryčiais* „rytą“, *perpiečiais* „vidurdienį, per pietus“, *išvakaromis* „iš vakaro“, *išnaktėms* „vėlai naktį“, *išvakarėmis* „vakare, iš vakaro“, *išnaktimis* „vėlai naktį“, *pietumis* „per pietus, pietų metu“, plg. dar junginį: *aušros praziebais* „auštant, aušrojant“.

Tariniui reikšti vartojami daugiskaitos įnagininkų kilmėsrieveiksmiai ne tiek eina savarankiškais lytimis ar žodžiais sakinyje, kiek daugiau ar mažiau laisvų predikatyvinių junginių dalimis, jų pagrindinės reikšmės turėtojomis, išplėtojančiomis ir išryškinančiomis junginio veiksmožodiniu dėmesiu pasakomą požymį. Tokiu būdu daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmį dažniausiai randame tokiuose predikatyviniuose junginiuose, kur pagrindinė rezultato (paprastai neigiamo) reikšmė yra susipynusi su papildomomis palyginimo, vaizdo, tam tikro pavidalo reikšmėmis. Veiksmožodiniais tokių junginių dėmenimis paprastai eina įvairios veiksmožodžių *eiti, išeiti, nueiti* lytys. Šių junginių neveiksmožodinių dėmenų tarpe, be tokių substancionalumą prarandančių daiktavardiniųrieveiksminių lyčių, kaip *aiškais* „niekais, vėjais“, *aitais* „t. p.“, *niškais, ūbagais, vėjais*... turime ir visai substancionalumo netekusiųrieveiksminių darinių: *baudais* „niekais, vien ketinimais, žadais“ (paprastai po veiksmožodžio *baustis* „taisyti, rengti, ketinti“ lyčių tame pačiame sakinyje), *dōlais* „niekais“, *žadais* „niekais, vien žadėjimais“ (po veiksmožodžio *žadėti* lyčių tame pačiame sakinyje), *suskydais aplōm* „niekais, nieko nežiūrint; nereikalingai“, *aūlekom(i)s* „galvatrukčiais; su vėjais, ubagais“, *skliundžiom* „niekais, vėjais, aitais“, padaukais „t. p.“.

Veiksmožodžio *eiti* formos pasitaiko ir kituose predikatyviniuose junginiuose, turinčiuose ne tiek rezultato, kiek tam tikro pavidalo reikšmę. Tačiau tų junginių neveiksmožodiniais dėmenimis daugiausia eina ne patys daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmiai, o daiktavardiniairieveiksminiai hibridai, pvz.: *galėtyniais* (vietoj įprastesnių ir dažniau vartojamų *galėtyinėmis, galėtyinių*), *pagaugaīs* „šiurpuliais“, *pagaugomis* „t. p.“, *užkuriōm* „užkuriu einant“, *užkuriaīs* „t. p.“, *atāraugomis* „atrūgomis“, plg. dar junginį: *dykiais užleisti* „visiškai apleisti (pvz., sodą, medelyną ir pan.), neprižiūrėti“, kur pirmojo dėmens predikatyvinė reikšmė dar tebėra nustelbta objektinės reikšmės.

Su neigtuku *nė* ir su veiksmožodžio *būti* formomis, kurios esamajame laike praleidžiamos, predikatyvinius junginius sudaro tokie daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmiai, kaip *bōtais, mōtais, bōčiais*, pvz.: *nė botais* „nė kam ko, nė galvoj“, *nė mōtais* „t. p.“, *nė bōčiais* „t. p.“.

Kad daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmiai gali eiti tariniais ir su veiksmožodžio *būti* asmenuojamomis formomis, kurios esamajame laike taip pat praleidžiamos, rodo tokie pasakymai: *paklausais (dideliai paklausais tėra gražus jomarkas)*, *dvigulais* „dviem gulti“ (jei lova dvigulais, tai...), *bičiuōlēm* „bendrai, drauge, sėbrinai, bičiuoliais (apie bites)“

(*Keturius savo avilius turiu, kiti bičiuōlēm*), plg. tariniu einantį prieveiksmėjantį daiktavardžio įnagininką *gabižalais „gabalais“* (*Gabižalais druska buvusi*).

Jau statistiniai duomenys parodė (plg. 75 psl.), kad kitomis (tikslu, priežasties, dalelyčių, modalinių žodžių, prielinksnių) reikšmėmis daugiskaitos įnagininko kilmės prieveiksmai labai retai tevertojami. Suminėtos reikšmės nagrinėjamojo tipo prieveiksmais visiškai nebūdingos: kaip pagrindines jas teturi vos vienas kitas prieveiksmais.

Štai, pavyzdžiui, pagrindinę tikslo reikšmę turi tokios su slinkties veiksmažodžiais *eiti, nueiti, važiuoti, nuvažiuoti* vartojamos lytys, kaip *apgėlais „aplankyti motinos po mažo ir nunešti dovanų“, atklausaīs „atsiklausti dėl sutikimo priimti piršlius“, piršliaīs (piršlēm) „pirštis, piršliuos(na)“,* plg. čia taip pat lytį *niēkdėliaīs*, kuri, be laiko reikšmės „tuoju, negaištant“, turi ir tikslo reikšmę „niekam, niekais“.

Priežasties reikšmę vartojame *juokais* (ypač su veiksmažodžiais *trūkti, leipti, virsti, alpti, nesitverti, pasileisti* ir kitais), *týčiōm „sąmoningai, specialiai; juokais, nerimtai“, netýčiōm „nesąmoningai, nespecialiai; ne juokais“.*

Šias (tikslu ir priežasties) reikšmes ne visuomet lengva vienas nuo kitų atskirti: dažnai jos tarsi susipynusios. Be to, prie jų kartais prisideda dar ir veiksmo būdo reikšmė, kuria dažniausiai ir vartojami daugiskaitos įnagininko kilmės prieveiksmai. Šio darybinio tipo tikslo ar priežasties prieveiksmais būdinga dar ir tai, kad jie yra palyginti silpno adverbializacijos laipsnio, daugiausia dar neatitrūkę galutinai nuo pačios linksnio reikšmės.

Daugiskaitos įnagininko kilmės prieveiksmai tik nepaprastai retais atvejais gali pereiti į kitas kalbos dalis. Štai, pavyzdžiui, lytis *kařtais* gali išvirsti dalelyte (plg. *Bene būsi kartais iš Telšių?*), o *priešais* — prielinksniu, vartojamu su galininko linksnium (plg. *priešais krosnies kaktą*).

Visiškai skyrium čia minėtini žodžiai, kurie tikrai savo formantais *-(i)ais, -(i)om* sutampa su daugiskaitos įnagininko kilmės prieveiksmais, pvz.: dalelytės (o kartais ir prieveiksmai) *dėltaīs „dėlto, vis dėlto“, nōrintais „nors“* (paprastai prieveiksminiuose junginiuose *kada nōrintais „kada nors“, kaip nōrintais „kaip nors“), auriāīs „andai, aure“, kañčiais „kartais“, anaūriais „aure; tada, anąkart, kadaise“, beskōm „štai dėl ko, užtat“, būkčiom „esą, lyg, tarytum“,* modalinis žodis *musintais „tur būt“* ir net ištiktukas *bagrōm „šmaukšt, braukšt“*. Tai vis įvairūs individualiniai dariniai, apie kurių ryšį su daugiskaitos įnagininko linksnium iš viso sunku kalbėti.

Panagrinėję įnagininko linksnio, apskritai paėmus, ir atskirų jo rūšių santykį su prieveiksmais, o taip pat daugiskaitos įnagininko kilmės prieveiksnių semantinius ypatumus, prieiname prie šių išvadų:

1. Iš visų daugiskaitos linksnių didžiausią palinkimą prieveiksmėti rodo į n a g i n i n k a s, nes juo, palyginus su kitais linksniais, daugiausia reiškiami įvairūs aplinkybiniai santykiai. Vadinasi, įnagininkas yra buvęs

ir tebelieka svarbiausias šaltinis išlaikytos linksnio galūnėsrieveiksmiams sudaryti.

2. Daugiskaitos įnagininkas ne visomis savo reikšmėmis bei funkcijomis — ne visomis savo rūšimis vienodu masturieveiksmėja. Artimiausiasrieveiksmiams pasirodo būdo įnagininkas, kurio reikšmę ir vartoseną dažnai esti sunku išskirti iš kitų įnagininkų tarpo, nes į jį suteka daugelis kitų įnagininkų. Būdo įnagininkas sudaro tarsi pereiginę stadiją, kur lengviausiai išsidiferencijuoja aplinkybinė reikšmė ir prasideda stabarėjimo-rieveiksmėjimo procesas, kur net įnagininko papildinys gali pereiti į aplinkybę ir pati įnagininko forma — įrieveiksmį.

3. Daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmių tarpe žymiausią vietą užima veiksmo būdorieveiksmiai — visų gausiausias šios kilmės ir darybosrieveiksmių semantinis būrys. Veiksmo būdorieveiksmiai pasižymi čia ne tik didžiausiu gausumu, bet ir papildomų reikšmių įvairumu ir turtingumu. Dominuojanti veiksmo būdo reikšmė paprastai būdinga tik tam tikrai šiųrieveiksmių daliai, žyminčiai abstraktesnio pobūdžio aplinkybes. Šiaipjau daugumas kalbamojo tiporieveiksmių, reikšdami veiksmo būdą, paprastai patį veiksmą dar palydi ir statiniu ar dinaminu vaizdu ir tuo veiksmo būdą daro neatsiejamą nuo optinio ar (retkarčiais) akustinio vaizdo. Ir kitų daugiskaitos įnagininko kilmės veiksmo būdorieveiksmių pagrindinė reikšmė dažnai susipynusi su kuria nors viena šių reikšmių: tempo, laiko, vietos — erdvės ar erdvinės orientacijos, pakaitos, padėties (pozicijos), būdinio, kiekio ar laipsnio, krypties, priežasties ar tikslo, eilės-tvarkos, draugės, pertrūkio-peršokio, atskirumos ir kt.

4. Palyginti negausu tėra daugiskaitos įnagininko kilmėsrieveiksmių, turinčių pagrindinę vietos-erdvės, laiko, tarinio reikšmę, o ypač retai sutinkamos tikslo ir priežasties reikšmės.

5. Vos vienas kitas kalbamojo tiporieveiksmis yra įgijęs dalelytės, modalinio žodžio ar prielinksnio reikšmę.

Vilnius

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ЧЕРТЫ НАРЕЧИЙ, ПРОИЗВЕДШИХ ОТ ТВОРИТЕЛЬНОГО ПАДЕЖА МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА

К. УЛЬВИДАС

Резюме

1. В литовском языке из всех падежей множественного числа наибольшей склонностью к адвербиализации отличается творительный падеж. Как в предыдущее, так и в настоящее время творительный падеж множественного числа является важнейшим источником происхождения наречий с окаменелым окончанием множественного числа.

2. Не во всех значениях и функциях творительный падеж множественного числа в одинаковой степени адвербиализуется. Наиболее близким к наречию является творительный способа и образа действия, значение которого часто трудно отграничивается от других значений творительного падежа множественного числа. Творительный образа и способа действия является как бы переходной стадией, в которой легче всего дифференцируется обстоятельственное значение и начинается процесс адвербиализации. В этой стадии даже дополнение, выраженное творительным падежом, может перейти в обстоятельство, а форма творительного падежа — в наречие.

3. Среди наречий, произошедших от творительного падежа множественного числа, самый многочисленный семантический разряд составляют наречия способа и образа действия. Наречия способа и образа действия выделяются среди других семантических разрядов наречий не только наибольшей многочисленностью, но и многообразием и богатством дополнительных оттенков значения. Доминирующее значение способа и образа действия обычно является характерной не всем наречиям этого типа, а лишь определенной их части, обозначающей обстоятельства более отвлеченного характера. В основном же подавляющее большинство наречий этого типа, обозначая способ и образ действия, обычно еще имеют и дополнительные семантические оттенки: сопровождают действие статическим или динамическим представлением, делают действие неотделимым от оптического или (в более редких случаях) акустического представления. Основное значение остальных наречий, произошедших от творительного падежа множественного числа и выражающих способ и образ действия, также часто переплетается с каким-либо одним из следующих дополнительных значений: темпа, времени, места-пространства или пространственной ориентации, смены, положения (позиции), количества или степени, направления, причины или цели, очереди-порядка, совместности, перерыва, отделения и др.

4. Сравнительно немногочисленными являются те наречия, произошедшие от творительного падежа множественного числа, которые имеют значение места-пространства, времени, а также те, которые употребляются в функции подлежащего. Только изредка встречаются здесь значения цели и причины.

5. В исключительно редких случаях эти наречия переходят в разряды частиц, модальных слов или предлогов.